

“RAVSHAN” DOSTONI DISKURSIDA RANG BIRLIKLARINING LINGVOKULTUROLOGIK TALQINI

<https://doi.org/10.70728/phil.v05.i04.056>

Normatova Durdonaxon Po‘latjon qizi
abdugaffarova26@gmail.com
Farg‘ona davlat universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada rang bildiruvchi birliklarning lingvokulturologik xususiyatlari “Ravshan” dostoni asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda ranglarning semantik tuzilishi, ramziy va konnotativ ma’nolari hamda ularning qahramonlar ruhiy holati va ijtimoiy mavqeini ifodalashdagi roli yoritiladi. Shuningdek, doston diskursida oq, qizil va qora ranglarning milliy mentalitet bilan bog‘liq holda shakllangan konseptual mazmuni ochib beriladi. Natijada rang birliklari xalqning estetik qarashlari va madaniy tajribasini aks ettiruvchi muhim lingvokulturologik vosita ekanligi asoslanadi.

Kalit so‘zlar: rang, lingvokulturologiya, parema, metafora, konnotatsiya, milliy mentalitet, folklor, “Ravshan” dostoni

LINGUOCULTURAL INTERPRETATION OF COLOR UNITS IN THE DISCOURSE OF THE EPISTLE “RAVSHAN”

Normatova Durdonakhon Pulatjon qizi
abdugaffarova26@gmail.com
Fergana State University

Abstract: “Ravshan” epic this article analyzes the linguocultural features of color-denoting units. The study examines the semantic structure of colors, their symbolic and connotative meanings, as well as their role in expressing the psychological state and social status of characters. Special attention is paid to the conceptual content of white, red, and black colors in the epic discourse in connection with national mentality. The findings demonstrate that color units function as important linguocultural tools reflecting the aesthetic views and cultural experience of the people.

Keywords: color, linguoculturology, paremia, metaphor, connotation, national mentality, folklore, Ravshan epic

KIRISH

Ravshan dostoni o'zbek xalq og'zaki ijodining yirik namunasi sifatida milliy tafakkur, estetik qarashlar va madaniy qadriyatlarni o'zida mujassam etadi. Dostonda rang bildiruvchi birliklar nafaqat tasviriy vosita, balki chuqur semantik va lingvokulturologik mazmunga ega bo'lgan muhim komponent sifatida namoyon bo'ladi. Ranglar orqali qahramonlarning ruhiy holati, ijtimoiy mavqei hamda voqealar drammatizmi obrazli tarzda ifodalanadi. Shu bois, doston diskursida rang birliklarining semantik va ramziy xususiyatlarini tahlil qilish xalq mentalitetini anglashda muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Jahon va o'zbek tilshunosligida rang masalasiga oid yaratilgan nazariy tadqiqotlarda rang va nur munosabati, ranglarning semantik tuzilishi, ularning ramziy, metaforik va konnotativ qatlamlari har tomonlama yoritilgan. Tilshunoslikda I.V.Gyote, A.Kononov, S.S.Alekseyev, R.Ganj, L.N.Mironova, O.T.Molchanova, M.Saidov, S.M.Solovyev, D.S.Trimingem, Sh.M.Shukurov va boshqa olimlarning ilmiy qarashlari ranglarning badiiy va lisoniy ifodalanish mexanizmlarini ochib bergan. O'zbek filologiyasida esa M.Sodiqov, B.Bafoev, S.Hasanov, I.Haqqulov, Y.Is'hoqov, S.Jumatova, S.O'tanova, G.Jumanazarova, A.Abdurahmonov, G'.Ismoilov kabi tadqiqotchilarning ishlarida rang bilan bog'liq masalalar turli aspektlarda tahlil qilingan.

Mazkur tadqiqotda lingvokulturologik, semantik va kontekstual tahlil metodlaridan foydalanildi. Rang bildiruvchi birliklarning doston diskursidagi qo'llanishi misollar asosida o'rganildi. Tadqiqot davomida qiyosiy-tahliliy yondashuv asosida ranglarning ramziy va konnotativ ma'nolari aniqlanib, ularning milliy mentalitet bilan bog'liqligi yoritildi.

NATIJALAR

"Ravshan" dostonida rang bildiruvchi birliklar qahramonlarning tashqi qiyofasi, ruhiy holati, ijtimoiy mavqei hamda voqealar drammatizmini ifodalashda muhim lingvokulturologik funktsiya bajaradi. Ranglar doston diskursida bevosita tasviriy vosita bo'lish bilan birga, ramziy ma'nolar orqali xalq tafakkuriga xos axloqiy va estetik mezonlarni ham ifodalaydi.

"Ravshan" dostoni matnida rang birliklari, xususan, qizil rangning qo'llanilishi xalqning ramziy tafakkuri, milliy estetik qarashlari hamda madaniy-kognitiv tajribasi bilan uzviy bog'liq holda namoyon bo'ladi. Qizil rang doston diskursida nafaqat tasviriy belgili birlik sifatida, balki semantik yuklamasi kuchli lingvokulturologik indikator sifatida ishtirok etadi. Dostonda uchraydigan quyidagi misralar bunga yaqqol dalildir:

*Bekning oti po'lat suvluq chaynadi,
Qizil kiyib, gulday bo'lib jaynadi.*

Mazkur epizodda qizil rang Ravshanning safar oldi holati, uning ichki ruhiy tayyorgarligi va qahramonlik yo'liga chiqish arafasidagi ruhiy holati bilan semantik jihatdan uyg'unlashgan. Qizil rang bu o'rinda kuch-qudrat, jasorat, jangovar tayyorgarlik va g'alabaga intilish kabi tushunchalarni aktualizatsiya qiladi.

Qizil rangning semantik diapazoni dostonning boshqa epizodlarida esa mutlaqo boshqa, biroq o'zaro uyg'un lingvomadaniy qatlamda namoyon bo'ladi:

Bari birday qizil kiyib jaynashib,

Bir-biriga kulimsirab so'ylashib.

Bu tasvirda qizil rang sevgi, yoshlik, hayotiy jo'shqinlik va estetik go'zallik ramzi sifatida voqelanadi.

Bundan tashqari, oq rang yor Zulxumor obrazini tasvirlashda markaziy lingvokulturologik birlik sifatida namoyon bo'ladi:

Ravshanbek qarasa, Zulxumorning oyday jamoli, oq yuzida xoli, yangi to'lgan oyday ikki qoshi hiloli.

Mazkur misralarda oq rang bevosita va bilvosita ifodalangan bo'lib, ma'naviy poklik, beg'uborlik va ilohiy nur konseptlari bilan uyg'un holda talqin etiladi.

Dostonda qora rang esa quyidagi epizodda ifodalanadi:

Baxti qora yoring keldi ko'rgali.

Bu yerda qora rang konnotativ ma'noda qo'llanib, kulfat, iztirob va baxtsizlikni ifodalaydi.

MUHOKAMA

Qizil rangning har ikki epizodda turlicha semantik yuklama bilan qo'llanishi uning polisemantik ramziy birlik ekanini ko'rsatadi. Birinchi holatda u erkaklik, kuch va qahramonlik konseptlari bilan, ikkinchi holatda esa ayollik, muhabbat va estetik go'zallik konseptlari bilan integratsiyalashgan.

Oq rang esa Zulxumor obrazini ideal estetik darajaga ko'tarib, uni nafaqat jismoniy, balki axloqiy-ruhiy mukammallik timsoliga aylantiradi.

Qora rangning "baxti qora" birikmasida qo'llanishi ranglarning metaforik kengayish jarayonini yaqqol namoyon etadi. Bu birlik abstrakt tushunchalarni rang orqali ifodalash imkonini beradi va matnda kuchli ekspressivlik hosil qiladi.

Shuningdek, oq va qora ranglarning kontrast qo'llanilishi doston diskursida estetik-aksiologik oppozitsiyani yuzaga keltiradi: nur va zulmat, go'zallik va iztirob qarama-qarshiligi ifodalanadi.

XULOSA

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, Ravshan dostoni ranglar tizimi murakkab lingvokulturologik model sifatida shakllangan bo'lib, unda oq, qizil va qora ranglar muayyan semantik-ramziy yuklama asosida qo'llanadi. Ushbu ranglar mos ravishda poklik va go'zallik, kuch va muhabbat, kulfat va iztirob kabi konseptlarni ifodalab, xalqning estetik va axloqiy qarashlarini aks ettiradi. Rang birliklarining bevosita va

bilvosita qoʻllanishi matnning obrazlilik darajasini oshirib, qahramonlarning ichki kechinmalarini chuqurroq ochishga xizmat qiladi. Natijada, ranglar dostonida milliy tafakkurning muhim lingvokulturologik koʻrsatkichi sifatida namoyon boʻladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xayitova D. Turli tizimli tillarda koloronimlarning kognitiv, leksikografik va funksional xususiyatlari: Filol. fan. b. fals. dok. (PhD) ... diss. - Fargʻona, 2025.
2. Исмоилов Ғ. Фразеологизмларда оқ ва қора концептларининг идиоэтник белгилари // Ўзбек тили ва адабиёти. - Тошкент, 2015.
3. Жуманазарова Г.У. Фозил Йўлдош ўғли дostonлари тилининг лингвопоэтикаси (лексик-семантик, лингвостилистик ва лингвостатистик таҳлил): Филол. фан. док. (DSc) ... дис. - Тошкент, 2017.